

Кубарев І. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету №2 КННІ,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг

Барган С. С.,
аспірант,
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету №2 КННІ,
Донецький державний університет внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ НАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ ПОКАЗАНЬ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОПИТУ

Сучасний стан розвитку психології характеризується активним застосуванням її досягнень у різноманітних сферах суспільного життя, а також виникненням дисциплін на перетині психології та інших галузей науки. Однією з таких дисциплін є психолінгвістика, яка досліджує закономірності попередження та сприйняття мовних висловлювань. Передумовами застосування положень психолінгвістики на досудовому розслідуванні, особливо під час проведення допитів, ґрунтуються на тому що в межах кримінально-процесуальних відносин завжди формується стійка міжособистісна комунікація, внаслідок чого виникає необхідність у об'єктивній оцінці особливостей мовних конструкцій, розумових процесів і когнітивних характеристик певної особистості. В цьому плані практичний і теоретичний інтерес становлять перспективи використання психолінгвістичного методу нарративного аналізу інформації, отриманої під час проведення допиту, що позитивно вплине на вдосконалення процесуальної комунікації, а, отже, сприятиме належному виконанню завдань кримінального провадження.

Наративний аналіз або аналіз розповіді ґрунтується на загальних положеннях лінгвістики, яка дозволяє виявити особливості прояву всієї сукупності мовних засобів, використовуваних для спілкування. Однак у поєднанні з методами психології відбулося якісне оновлення і розширення проблематики мовознавства, що й стало поштовхом до розробки різних методів аналізу тверджень та розповіді індивіда загалі. Як відомо, внаслідок спілкування можна не лише почути власну думку мовника щодо певних явищ або подій, але й отримати відомості про його психологічний портрет, рівень інтелектуального розвитку, наявність специфічних рис обраної моделі поведінки. У зв'язку з цим, при зверненні до усталених лінгвістичних структур і до їх психологічного значення, проведення нарративного аналізу показань допитуваного вбачається перспективним напрямком з метою отримання повного й достовірного викладу обставин про вчинене кримінальне правопорушення.

Наративний аналіз передбачає вивчення розмови у взаємодії, за допомогою чого створюється і підтримується інтерсуб'єктивне розуміння (таке, що вказує на спільність ідей, установок і переконань між суб'єктами взаємодії). У лінгвістичному значенні аналіз розповіді, або наративний аналіз, відбувається щодо хронологічно розказаної історії з виділенням її ключових взаємопов'язаних елементів: анотація (містить короткий виклад розповіді); час, місце, дійові особи, активність; ключові деталі розповіді; оцінка ключових деталей; підсумовування викладених у доповіді тез. В цьому плані наративний аналіз розуміється як метод вивчення індивідуальної історії, а наративом є логічна та послідовна розповідь про події, що відбулися із суб'єктом сприйняття [1, с. 64]. Наративний розбір тверджень фокусується на лінгвістичній формі історії, звертаючись до відокремлених сюжетів. Застосування аналізу розповіді відрізняється низкою особливостей, зокрема: суб'єктивним характером відносин; повним і всебічним описом феномена в контексті історії; встановленням видозміни тексту; інтерпретацією ситуації через суб'єктивні категорії; спрямованістю на відтворення хронологічної, розгорнутої в часі перспективи подій. Головна мета цього процесу полягає у виявленні не тільки лінгвістичних аспектів історії, а й власне соціологічного змісту висловлювань.

Використання методики наративного розподілу інформації передбачає цілісне розуміння дискурсу, шляхом якого особа усвідомлює та передає у вигляді розповіді власний досвід, маючи на меті сфокусуватися на подробицях як події в цілому, так і на її окремих елементах, що відіграє важливе значення для розкриття і розслідування злочинів. Весь розумовий процес перекладається на допитувану особу, оскільки спілкування відбувається у вигляді системи «розкажи, поясни, опиши», тобто має характер вільної розповіді, а запитання будуються на зразок «розкажіть мені все, що відбувалося в той день» [2, с. 116]. Водночас, як справедливо зазначає В. Зайцева, інтеррогативи (відкриті запитання) виступають у ролі допоміжного мовного акту, яким доповнюється висловлені відомості на наступному етапі [3, с. 5]. Поряд з інтеррогативом використовуються й інші види категорій, наприклад, репрезентативні (повідомлення, переконання, твердження, осуд, прогнозування, визнання, опис); директивні (прохання, порада, попередження, погзагроза, застереження, вимога); комісивні (обіцянка, гарантії); експресивні (подяка, захоплення).

Для проведення подальшого аналізу показань допитуваного зарубіжні фахівці розробили лінгвістичний стандарт для наративного аналізу, який залежить від хронологічного викладу історії з урахуванням того, яким чином збудовані її складові елементи [4, с. 18]. Використання запропонованого стандарту в аналізі допомагає виокремити структуру інформації, розбиваючи розповідь на взаємопов'язані між собою компоненти: 1) анотація (короткий виклад розповіді); 2) орієнтація на час, місце, осіб і їх активність; 3) дії, що ускладнюють і надають динаміки ключовим подіям розповіді; 4) оцінка найбільш важливих відомостей; 5) осмислення минулих подій розповіді в умовах теперішнього часу.

Спроби застосування наративного аналізу відомостей при проведенні допиту, останнім часом спостерігаються й у вітчизняній криміналістиці. Зокрема, зазначається, що у спрощеній формі структурування інформації відбувається шляхом фрагментарного розподілу за такою схемою: 1) стадія до вчинення

кримінального правопорушення (преамбула події, початок дня, знайомство з іншими людьми); 2) стадія, що передувала злочинному посягання (події і дії, які розгортаються перед вчиненням злочинних дій); 3) кримінальна стадія злочину (безпосереднє вчинення дій злочинного характеру); 4) посткримінальна стадія (дії, які мали місце після вчинення злочину) [5, с. 203]. Наратив допитуваного дозволяє визначити, за яких умов та який досвід був ним засвоєний. При цьому наявність відповідних маркерів в розповіді демонструє рівень інтеграції події, що відбулася, до структури особистісного досвіду та його безпосереднього усвідомлення.

Отже, використання наративного аналізу показань допитуваного відкриває нові перспективи у налагодженні ефективної комунікативної взаємодії при проведенні допиту, забезпечуючи отримання повного обсягу достовірної інформації про вчинений злочин. Враховуючи позитивні тенденції до практичної реалізації психолінгвістичних підходів в діяльності правоохоронних органів, сьогодні активно досліджуються когнітивні та мовні особливості учасників міжособистісної і процесуальної взаємодії, на підставі чого розробляються сучасні моделі когнітивного інтерв'ю або непримусового допиту. Подальший пошук можливостей застосування методу наративного аналізу в процесі розкриття і розслідування злочинів вимагає всебічного наукового вивчення й змістовного емпіричного обґрунтування.

Список використаних джерел

1. Фабрикант М. С. Применение нарративного анализа в исследовании больших социальных групп. *Психологический журнал*. 2010. № 1 (25). С. 64–68.
2. Heydon, G. 2012, Helping the police with their enquiries: Enhancing the investigative interview with linguistic research. *The Police Journal*. vol. 85. No. 2. Pp. 101–122.
3. Зайцева В. В. Когнитивные, коммуникативно-прагматические и языковые особенности допроса в юридическом дискурсе: автореф. дисс. ... канд. филолог. наук. Тамбов. 2011. 24 с.
4. Labov William and Joshua Waletzky. 1967. Narrative analysis. In J. Helm (ed.), *Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle: U. of Washington Press. Pp. 12–44.
5. Шаповалов В. А. Методика психологической оценки достоверности показаний в юридической практике. *Актуальні питання теорії та практики використання поліграфа*. 2015. С. 198–218.